

Ἀριστοτέλους Ἠθικὰ Νικομάχεια, Βιβλίον Ε

[1129a3] περὶ δὲ δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας σκεπτέον, περὶ ποίας τε τυγχάνουσιν οὐσαι πράξεις, καὶ ποία μεσότης ἐστὶν ἢ δικαιοσύνη, καὶ τὸ δίκαιον τίνων μέσον. ἢ δὲ σκέψις ἡμῖν ἔστω κατὰ τὴν αὐτὴν μέθοδον τοῖς προειρημένοις. ὁρῶμεν δὴ πάντας τὴν τοιαύτην ἔξιν βουλομένους λέγειν δικαιοσύνην, ἀφ' ἧς πρακτικοὶ τῶν δικαίων εἰσὶ καὶ ἀφ' ἧς δικαιοπραγοῦσι καὶ βούλονται τὰ δίκαια: τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ ἀδικίας, ἀφ' ἧς ἀδικοῦσι καὶ βούλονται τὰ ἄδικα. διὸ καὶ ἡμῖν πρῶτον ὡς ἐν τύπῳ ὑποκείσθω ταῦτα. οὐδὲ γὰρ τὸν αὐτὸν ἔχει τρόπον ἐπὶ τε τῶν ἐπιστημῶν καὶ δυνάμεων καὶ ἐπὶ τῶν ἔξεων. δύναμις μὲν γὰρ καὶ ἐπιστήμη δοκεῖ τῶν ἐναντίων ἢ αὐτῆ εἶναι, ἔξις δ' ἢ ἐναντία τῶν ἐναντίων οὐ, οἷον ἀπὸ τῆς ὑγείας οὐ πράττεται τὰ ἐναντία, ἀλλὰ τὰ ὑγιεινὰ μόνον: λέγομεν γὰρ ὑγιεινῶς βαδίζειν, ὅταν βαδίζῃ ὡς ἂν ὁ ὑγιαίνων. πολλάκις μὲν οὖν γνωρίζεται ἢ ἐναντία ἔξις ἀπὸ τῆς ἐναντίας, πολλάκις δὲ αἱ ἔξεις ἀπὸ τῶν ὑποκειμένων: ἕαν τε γὰρ ἢ εὐεξία ἢ φανερά, καὶ ἢ καχεξία φανερά γίνεται, καὶ ἐκ τῶν εὐεκτικῶν ἢ εὐεξία καὶ ἐκ ταύτης τὰ εὐεκτικά. εἰ γὰρ ἐστὶν ἢ εὐεξία πυκνότης σαρκός, ἀνάγκη καὶ τὴν καχεξίαν εἶναι μανότητα σαρκός καὶ τὸ εὐεκτικὸν τὸ ποιητικὸν πυκνότητος ἐν σαρκί. ἀκολουθεῖ δ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἕαν θάτερον πλεοναχῶς λέγηται, καὶ θάτερον πλεοναχῶς λέγεσθαι, οἷον εἰ τὸ δίκαιον, καὶ τὸ ἄδικον. ἔοικε δὲ πλεοναχῶς λέγεσθαι ἢ δικαιοσύνη καὶ ἢ ἀδικία, ἀλλὰ διὰ τὸ σύνεργος εἶναι τὴν ὁμωνυμίαν αὐτῶν λανθάνει καὶ οὐχ ὥσπερ ἐπὶ τῶν πόρρω δήλῃ μᾶλλον, ἢ γὰρ διαφορὰ πολλή ἢ κατὰ τὴν ἰδέαν οἷον ὅτι καλεῖται κλείς ὁμωνύμως ἢ τε ὑπὸ τὸν αὐχένα τῶν ζώων καὶ ἢ τὰς θύρας κλείουσιν. εἰλήφθω δὴ ὁ ἄδικος ποσαχῶς λέγεται. δοκεῖ δὴ ὁ τε παράνομος ἄδικος εἶναι καὶ ὁ πλεονέκτης καὶ ἄνιστος, ὥστε δήλον ὅτι καὶ [ὁ] δίκαιος ἔσται ὁ τε νόμιμος καὶ ὁ ἴσος. τὸ μὲν δίκαιον ἄρα τὸ νόμιμον καὶ τὸ ἴσον, τὸ δ' ἄδικον τὸ παράνομον καὶ τὸ ἄνιστον.

[1129b1] ἐπεὶ δὲ πλεονέκτης ὁ ἄδικος, περὶ ἀγαθὰ ἔσται, οὐ πάντα, ἀλλὰ περὶ ὅσα εὐτυχία καὶ ἀτυχία, ἃ ἐστὶ μὲν ἀπλῶς ἀεὶ ἀγαθὰ, τινὲ δ' οὐκ ἀεὶ. οἱ δ' ἄνθρωποι ταῦτα εὐχονται καὶ διώκουσιν: δεῖ δ' οὐ, ἀλλ' εὐχεσθαι μὲν τὰ ἀπλῶς ἀγαθὰ καὶ αὐτοῖς ἀγαθὰ εἶναι, αἰρεῖσθαι δὲ τὰ αὐτοῖς ἀγαθὰ. ὁ δ' ἄδικος οὐκ ἀεὶ τὸ πλεόν αἰρεῖται, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔλαττον ἐπὶ τῶν ἀπλῶς κακῶν: ἀλλ' ὅτι δοκεῖ καὶ τὸ μείον κακὸν ἀγαθόν πως εἶναι, τοῦ δ' ἀγαθοῦ ἐστὶν ἢ πλεονεξία, διὰ τοῦτο δοκεῖ πλεονέκτης εἶναι. ἔστι δ' ἄνιστος: τοῦτο γὰρ περιέχει καὶ κοινόν. ἐπεὶ δ' ὁ παράνομος ἄδικος ἢν ὁ δὲ νόμιμος δίκαιος, δήλον ὅτι πάντα τὰ νόμιμά ἐστὶ πως δίκαια: τὰ τε γὰρ ὠρισμένα ὑπὸ τῆς νομοθετικῆς νόμιμά ἐστι, καὶ ἕκαστον τούτων δίκαιον εἶναι φαμεν. οἱ δὲ νόμοι ἀγορεύουσι περὶ ἀπάντων, στοχαζόμενοι ἢ τοῦ κοινῆ συμφέροντος πᾶσιν ἢ τοῖς ἀρίστοις ἢ τοῖς κυρίοις [κατ' ἀρετὴν] ἢ κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον τοιοῦτον: ὥστε ἕνα μὲν τρόπον δίκαια λέγομεν τὰ ποιητικά καὶ φυλακτικά εὐδαιμονίας καὶ τῶν μορίων αὐτῆς τῆ πολιτικῆ κοινωνία. προστάττει δ' ὁ νόμος+ καὶ τὰ τοῦ ἀνδρείου ἔργα ποιεῖν, οἷον μὴ λείπειν τὴν τάξιν μηδὲ φεύγειν μηδὲ ῥιπτεῖν τὰ ὄπλα, καὶ τὰ τοῦ σώφρονος, οἷον μὴ μοιχεύειν μηδ' ὑβρίζειν, καὶ τὰ τοῦ πρᾶου, οἷον μὴ τύπτειν μηδὲ κακηγορεῖν, ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὰς ἄλλας ἀρετὰς καὶ μοχθηρίας τὰ μὲν κελεύων τὰ δ' ἀπαγορεύων, ὁρθῶς μὲν ὁ κείμενος ὁρθῶς, χεῖρον δ' ὁ ἀπεσχεδιασμένος+. αὕτη μὲν οὖν ἢ δικαιοσύνη ἀρετὴ μὲν ἐστὶ τελεία, ἀλλ' οὐκ ἀπλῶς ἀλλὰ πρὸς ἕτερον. καὶ διὰ τοῦτο πολλάκις κρατίστη τῶν ἀρετῶν εἶναι δοκεῖ ἢ δικαιοσύνη, καὶ οὐδ' ἔσπερος οὐδ' ἐῶσος οὕτω θαυμαστός: καὶ παροιμιαζόμενοι φαμεν

ἐν δὲ δικαιοσύνη συλλήβδην πᾶσ' ἀρετῆ ἐνι

1 καὶ τελεία μάλιστα ἀρετῆ, ὅτι τῆς τελείας ἀρετῆς χρῆσις ἐστὶν. τελεία δ' ἐστίν, ὅτι ὁ ἔχων αὐτὴν καὶ πρὸς ἕτερον δύναται τῇ ἀρετῇ χρῆσθαι, ἀλλ' οὐ μόνον καθ' αὐτόν: πολλοὶ γὰρ ἐν μὲν τοῖς οἰκείοις τῇ ἀρετῇ δύναται χρῆσθαι, ἐν δὲ τοῖς πρὸς ἕτερον ἀδυνατοῦσιν.

[1130b] (30) τῆς δὲ κατὰ μέρος δικαιοσύνης καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν δικαίου ἐν μὲν ἐστὶν εἶδος τὸ ἐν ταῖς διανομαῖς τιμῆς ἢ χρημάτων ἢ τῶν ἄλλων ὅσα μεριστὰ τοῖς κοινωνοῦσι τῆς πολιτείας ἐν τούτοις γὰρ ἐστὶ καὶ ἄνιστον ἔχειν καὶ ἴσον ἕτερον ἐτέρου,

[ΙΙ31α] (I) ἐν δὲ τὸ ἐν τοῖς συναλλάγμασι διορθωτικόν. τούτου δὲ μέρος δύο: τῶν γὰρ συναλλαγμάτων τὰ μὲν ἐκούσια ἔστι τὰ δ' ἀκούσια, ἐκούσια μὲν τὰ τοιάδε οἷον πράσις ὠνή δανεισμός ἐγγυή χρησίς παρακαταθήκη μίσθωσις ἐκούσια δὲ λέγεται, (5) ὅτι ἡ ἀρχὴ τῶν συναλλαγμάτων τούτων ἐκούσιος, τῶν δ' ἀκουσίων τὰ μὲν λαθραία, οἷον κλοπὴ μοιχεία φαρμακεία προαγωγεία δουλαπατία δολοφονία ψευδομαρτυρία, τὰ δὲ βίαια, οἷον αἰκία δεσμός θάνατος ἀρπαγὴ πῆρωσις κακηγορία προπηλακισμός.

(10) ἐπεὶ δ' ὁ τ' ἄδικος ἄνισος καὶ τὸ ἄδικον ἄνισον, δηλὸν ὅτι καὶ μέσον τι ἔστι τοῦ ἀνίσου. τούτου δ' ἔστι τὸ ἴσον: ἐν ὁποῖα γὰρ πράξει ἔστι τὸ πλεόν καὶ τὸ ἔλαττον, ἔστι καὶ τὸ ἴσον. εἰ οὖν τὸ ἄδικον ἄνισον, τὸ δίκαιον ἴσον: ὅπερ καὶ ἄνευ λόγου δοκεῖ πάσιν. ἐπεὶ δὲ τὸ ἴσον μέσον, τὸ δίκαιον μέσον τι ἂν (15) εἴη. ἔστι δὲ τὸ ἴσον ἐν ἐλαχίστοις δυσὶν. ἀνάγκη τοίνυν τὸ δίκαιον μέσον τε καὶ ἴσον εἶναι καὶ πρὸς τι καὶ τισίν, καὶ ἢ μὲν μέσον, τινῶν ταῦτα δ' ἔστι πλείον καὶ ἔλαττον, ἢ δ' ἴσον, δυσὶν, ἢ δὲ δίκαιον, τισίν. ἀνάγκη ἄρα τὸ δίκαιον ἐν ἐλαχίστοις εἶναι τέτταρσιν: οἷς τε γὰρ δίκαιον τυγχάνει (20) ὄν, δύο ἔστί, καὶ ἐν οἷς, τὰ πράγματα, δύο. καὶ ἢ αὐτὴ ἔσται ἰσότης, οἷς καὶ ἐν οἷς: ὡς γὰρ ἐκεῖνα ἔχει, τὰ ἐν οἷς, οὕτω καὶ ἐκεῖνα ἔχει: εἰ γὰρ μὴ ἴσοι, οὐκ ἴσα ἔξουσιν, ἀλλ' ἐντεῦθεν αἰ μάχαι καὶ τὰ ἐγκλήματα, ὅταν ἢ μὴ ἴσα ἴσοι ἢ μὴ ἴσοι ἴσα ἔχωσι καὶ νέμονται. ἔτι ἐκ τοῦ κατ' ἀξίαν (25) τούτου δηλόν: τὸ γὰρ δίκαιον ἐν ταῖς νομαῖς ὁμολογοῦσι πάντες κατ' ἀξίαν τινὰ δεῖν εἶναι, τὴν μέντοι ἀξίαν οὐ τὴν αὐτὴν λέγουσι πάντες [ὑπάρχειν], ἀλλ' οἱ μὲν δημοκρατικοὶ ἐλευθερίαν, οἱ δ' ὀλιγαρχικοὶ πλούτον, οἱ δ' εὐγένειαν, οἱ δ' ἀριστοκρατικοὶ ἀρετὴν. ἔστιν ἄρα τὸ δίκαιον ἀνάλογόν τι. (30) τὸ γὰρ ἀνάλογον οὐ μόνον ἔστι μοναδικῷ ἀριθμῷ ἴδιον, ἀλλ' ὅλως ἀριθμοῦ: ἢ γὰρ ἀναλογία ἰσότης ἔστι λόγων, καὶ ἐν τέτταρσιν ἐλαχίστοις. ἢ μὲν οὖν διηρημένῃ ὅτι ἐν τέτταρσι, δηλόν. ἀλλὰ καὶ ἢ συνεχῆς: τῷ γὰρ ἐνὶ ὡς δυσὶ χρεῖται καὶ δις λέγει,

[ΙΙ31β] (I) οἷον ὡς ἢ τοῦ α πρὸς τὴν τοῦ β, οὕτως ἢ τοῦ β πρὸς τὴν τοῦ γ. δις οὖν ἢ τοῦ β εἴρηται: ὥστ' ἐὰν ἢ τοῦ β τεθῆ δις, τέτταρα ἔσται τὰ ἀνάλογα. ἔστι δὲ καὶ τὸ δίκαιον ἐν τέτταρσιν ἐλαχίστοις, καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτός: (5) διήρηται γὰρ ὁμοίως οἷς τε καὶ ἄ. ἔσται ἄρα ὡς ὁ α ὅρος πρὸς τὸν β, οὕτως ὁ γ πρὸς τὸν δ, καὶ ἐναλλάξ ἄρα, ὡς ὁ α πρὸς τὸν γ, ὁ β πρὸς τὸν δ. ὥστε καὶ τὸ ὅλον πρὸς τὸ ὅλον: ὅπερ ἢ νομῆ συνδυάζει, καὶ οὕτω συντεθῆ, δικαίως συνδυάζει. ἢ ἄρα τοῦ α ὅρου τῷ γ καὶ ἢ τοῦ β τῷ δ σύζευξις (10) τὸ ἐν διανομῇ δίκαιόν ἔστι, καὶ μέσον τὸ δίκαιον τούτ' ἔστί, (τὸ δ' ἄδικον) τὸ παρὰ τὸ ἀνάλογον: τὸ γὰρ ἀνάλογον μέσον, τὸ δὲ δίκαιον ἀνάλογον. καλοῦσι δὲ τὴν τοιαύτην ἀναλογίαν γεωμετρικὴν οἱ μαθηματικοί: ἐν γὰρ τῇ γεωμετρικῇ συμβαίνει καὶ τὸ ὅλον πρὸς τὸ ὅλον ὅπερ ἐκάτερον πρὸς ἐκάτερον. (15) ἔστι δ' οὐ συνεχῆς αὕτη ἢ ἀναλογία: οὐ γὰρ γίνεται εἰς ἀριθμῷ ὅρος, ᾧ καὶ ὁ. τὸ μὲν οὖν δίκαιον τούτου, τὸ ἀνάλογον: τὸ δ' ἄδικον τὸ παρὰ τὸ ἀνάλογον. γίνεται ἄρα τὸ μὲν πλεόν τὸ δ' ἔλαττον, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων συμβαίνει: ὁ μὲν γὰρ ἀδικῶν πλεόν ἔχει, ὁ δ' ἀδικούμενος (20) ἔλαττον τοῦ ἀγαθοῦ. ἐπὶ δὲ τοῦ κακοῦ ἀνάπαλιν: ἐν ἀγαθοῦ γὰρ λόγῳ γίνεται τὸ ἔλαττον κακὸν πρὸς τὸ μείζον κακόν: ἔστι γὰρ τὸ ἔλαττον κακὸν μᾶλλον αἰρετόν τοῦ μείζονος, τὸ δ' αἰρετόν ἀγαθόν, καὶ τὸ μᾶλλον μείζον. τὸ μὲν οὖν ἐν εἶδος τοῦ δικαίου τούτ' ἔστί.

(25) τὸ δὲ λοιπὸν ἐν τῷ διορθωτικόν, ὃ γίνεται ἐν τοῖς συναλλάγμασι καὶ τοῖς ἐκούσιοις καὶ τοῖς ἀκούσιοις. τούτου δὲ τὸ δίκαιον ἄλλο εἶδος ἔχει τοῦ πρότερον. τὸ μὲν γὰρ διανεμητικὸν δίκαιον τῶν κοινῶν αἰεὶ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἔστί τὴν εἰρημένην: καὶ γὰρ ἀπὸ χρημάτων κοινῶν ἐὰν γίνηται (30) ἢ διανομῆ, ἔσται κατὰ τὸν λόγον τὸν αὐτὸν ὅπερ ἔχουσι πρὸς ἀλληλα τὰ εἰσενεχθέντα: καὶ τὸ ἄδικον τὸ ἀντικείμενον τῷ δικαίῳ τούτῳ τὸ παρὰ τὸ ἀνάλογόν ἔστιν. τὸ δ' ἐν τοῖς συναλλάγμασι δίκαιον ἔστι μὲν ἴσον τι, καὶ τὸ ἄδικον ἄνισον,

[ΙΙ32α] (I) ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἐκείνην ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν. οὐδὲν γὰρ διαφέρει, εἰ ἐπιεικῆς φαῦλον ἀπεστέρησεν ἢ φαῦλος ἐπιεικῆ, οὐδ' εἰ ἐμοίχευσεν ἐπιεικῆ ἢ φαῦλος: ἀλλὰ πρὸς τοῦ βλάβους τὴν διαφορὰν μόνον βλέπει (5) ὁ νόμος, καὶ χρεῖται ὡς ἴσοις, εἰ ὁ μὲν ἀδικεῖ ὁ δ' ἀδικεῖται, καὶ εἰ ἐβλαψεν ὁ δὲ βέβλαπται. ὥστε τὸ ἄδικον τούτου ἄνισον ὄν ἰσάζειν πειράται ὁ δικαστής: καὶ γὰρ ὅταν ὁ μὲν πληγῆ ὁ δὲ πατάξῃ, ἢ καὶ κτείνῃ ὁ δ' ἀποθάνῃ, διήρηται τὸ πάθος καὶ ἢ πράξις εἰς ἄνισα: ἀλλὰ πειράται τῇ (10) ζημίᾳ ἰσάζειν,

ἀφαιρῶν τοῦ κέρδους. λέγεται γὰρ ὡς ἀπλῶς εἶπεν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις, κἂν εἰ μὴ τισιν οἰκείον ὄνομα εἴη, τὸ κέρδος, οἷον τῷ πατάξαντι, καὶ ἡ ζημία τῷ παθόντι: ἀλλ' ὅταν γε μετρηθῇ τὸ πάθος, καλεῖται τὸ μὲν ζημία τὸ δὲ κέρδος. ὥστε τοῦ μὲν πλείονος καὶ ἐλάττονος τὸ ἴσον (15) μέσον, τὸ δὲ κέρδος καὶ ἡ ζημία τὸ μὲν πλεόν τὸ δ' ἐλάττον ἐναντίως, τὸ μὲν τοῦ ἀγαθοῦ πλεόν τοῦ κακοῦ δ' ἐλάττον κέρδος, τὸ δ' ἐναντίον ζημία: ὡν ἦν μέσον τὸ ἴσον, ὃ λέγομεν εἶναι δίκαιον: ὥστε τὸ ἐπανορθωτικὸν δίκαιον ἂν εἴη τὸ μέσον ζημίας καὶ κέρδους. διὸ καὶ ὅταν ἀμφισβητήσωσιν, (20) ἐπὶ τὸν δικαστὴν καταφεύγουσιν: τὸ δ' ἐπὶ τὸν δικαστὴν εἶναι εἶναι ἐστὶν ἐπὶ τὸ δίκαιον: ὁ γὰρ δικαστὴς βούλεται εἶναι οἷον δίκαιον ἔμψυχον: καὶ ζητοῦσι δικαστὴν μέσον, καὶ καλοῦσιν ἔνιοι μεσιδίους, ὡς ἂν τοῦ μέσου τύχῃσι, τοῦ δικαίου τευζόμενοι. μέσον ἄρα τι τὸ δίκαιον, εἶπερ καὶ ὁ δικαστὴς. ὁ δὲ (25) δικαστὴς ἐπανισοί, καὶ ὡς περ γραμμῆς εἰς ἄνισα τετμημένης, ἢ τὸ μείζον τμήμα τῆς ἡμισείας ὑπερέχει, τοῦτ' ἀφείλε καὶ τῷ ἐλάττονι τμήματι προσέθηκεν. ὅταν δὲ δίχα διαιρεθῇ τὸ ὅλον, τότε φασὶν ἔχειν τὸ αὐτοῦ ὅταν λάβῃσι τὸ ἴσον. τὸ δ' ἴσον μέσον ἐστὶ τῆς μείζονος καὶ (30) ἐλάττονος κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν. διὰ τοῦτο καὶ ὀνομάζεται δίκαιον, ὅτι δίχα ἐστὶν, ὡς περ ἂν εἴ τις εἴποι δίχαιον, καὶ ὁ δικαστὴς διχαστὴς. ἐπὶ γὰρ δύο ἴσων ἀφαιρεθῇ ἀπὸ θάτερον, πρὸς θάτερον δὲ προστεθῇ, δυσὶ τούτοις ὑπερέχει θάτερον: εἰ γὰρ ἀφηρεθῇ μὲν, μὴ προστεθῇ δέ, ἐνὶ ἂν μόνον ὑπερεῖχεν.

[1132b] (1) τοῦ μέσου ἄρα ἐνί, καὶ τὸ μέσον, ἀφ' οὗ ἀφηρεθῇ, ἐνί. τούτῳ ἄρα γνωριζόμεν τί τε ἀφελεῖν δεῖ ἀπὸ τοῦ πλεόν ἔχοντος, καὶ τί προσθεῖναι τῷ ἐλάττον ἔχοντι: ἢ μὲν γὰρ τὸ μέσον ὑπερέχει, τοῦτο προσθεῖναι (5) δεῖ τῷ ἐλάττον ἔχοντι, ἢ δ' ὑπερέχεται, ἀφελεῖν ἀπὸ τοῦ μεγίστου. ἴσαι αἰ ἐφ' ὧν αα ββ γγ ἀλλήλαις: ἀπὸ τῆς αα ἀφηρεθῶ τὸ αε, καὶ προσκείσθω τῇ γγ τὸ ἐφ' ἢ γδ, ὥστε ὅλη ἢ δγγ τῆς εα ὑπερέχει τῷ γδ καὶ τῷ γζ: τῆς ἄρα ββ τῷ γδ. [ἐστὶ δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν: (10) ἀνηροῦντο γὰρ ἂν, εἰ μὴ ἐποίει τὸ ποιῶν καὶ ὅσον καὶ οἷον, καὶ τὸ πάσχον ἔπασχε τοῦτο καὶ τοσοῦτον καὶ τοιοῦτον.] ἐλήλυθε δὲ τὰ ὀνόματα ταῦτα, ἢ τε ζημία καὶ τὸ κέρδος, ἐκ τῆς ἐκουσίου ἀλλαγῆς: τὸ μὲν γὰρ πλεόν ἔχειν ἢ τὰ αὐτοῦ κερδαίνειν λέγεται, τὸ δ' ἐλάττον τῶν ἐξ ἀρχῆς ζημιουῦσθαι, (15) οἷον ἐν τῷ ὠνεῖσθαι καὶ πωλεῖν καὶ ἐν ὅσοις ἄλλοις ἄδειαν δέδωκεν ὁ νόμος: ὅταν δὲ μήτε πλεόν μήτ' ἐλάττον ἀλλ' αὐτὰ <τὰ> δι' αὐτῶν γένηται, τὰ αὐτῶν φασὶν ἔχειν καὶ οὔτε ζημιουῦσθαι οὔτε κερδαίνειν. ὥστε κέρδους τινὸς καὶ ζημίας μέσον τὸ δίκαιόν ἐστὶ τῶν παρὰ τὸ ἐκούσιον, τὸ ἴσον ἔχειν (20) καὶ πρότερον καὶ ὕστερον.

δοκεῖ δὲ τισι καὶ τὸ ἀντιπεπονδὸς εἶναι ἀπλῶς δίκαιον, ὡς περ οἱ Πυθαγόρειοι ἔφασαν: ὠρίζοντο γὰρ ἀπλῶς τὸ δίκαιον τὸ ἀντιπεπονδὸς ἄλλω. τὸ δ' ἀντιπεπονδὸς οὐκ ἐφαρμόττει οὔτ' ἐπὶ τὸ νευητικὸν δίκαιον οὔτ' ἐπὶ τὸ διορθωτικόν--καίτοι (25) βούλονταί γε τοῦτο λέγειν καὶ τὸ 'Ραδαμάνθυος δίκαιον:

εἴ κε πάθοι τά τ' ἔρεξε, δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο

--πολλαχού γὰρ διαφωνεῖ: οἷον εἰ ἀρχὴν ἔχων ἐπάταξεν, οὐ δεῖ ἀντιπληγῆναι, καὶ εἰ ἀρχοντα ἐπάταξεν, οὐ πληγῆναι (30) μόνον δεῖ ἀλλὰ καὶ κολασθῆναι. ἔτι τὸ ἐκούσιον καὶ τὸ ἀκούσιον διαφέρει πολύ. ἀλλ' ἐν μὲν ταῖς κοινωνίαις ταῖς ἀλλακτικαῖς συνέχει τὸ τοιοῦτον δίκαιον, τὸ ἀντιπεπονδὸς κατ' ἀναλογίαν καὶ μὴ κατ' ἰσότητα. τῷ ἀντιποιεῖν γὰρ ἀνάλογον συμμένει ἢ πόλις. ἢ γὰρ τὸ κακῶς ζητοῦσιν:

[1133a] (1) εἰ δὲ μὴ, δουλεία δοκεῖ εἶναι [εἰ μὴ ἀντιποιήσῃ]: ἢ τὸ εὐ: εἰ δὲ μὴ, μετάδοσις οὐ γίνεται, τῇ μεταδόσει δὲ συμμένουσιν. διὸ καὶ Χαρίτων ἱερὸν ἐμποδῶν ποιῶνται, ἴν' ἀνταπόδοσις ἦ: τοῦτο γὰρ ἴδιον χάριτος: ἀνδυρηρετῆσαι γὰρ δεῖ τῷ (5) χαρισισμένῳ, καὶ πάλιν αὐτὸν ἄρξαι χαριζόμενον. ποιεῖ δὲ τὴν ἀντίδοσιν τὴν κατ' ἀναλογίαν ἢ κατὰ διάμετρον σύζευξις. οἰκοδόμος ἐφ' ἢ α, σκυτοτόμος ἐφ' ἢ β, οἰκία ἐφ' ἢ γ, ὑπόδημα ἐφ' ἢ δ. δεῖ οὖν λαμβάνειν τὸν οἰκοδόμον παρὰ τοῦ σκυτοτόμου τὸ ἐκείνου ἔργον, καὶ αὐτὸν (10) ἐκείνῳ μεταδιδόναι τὸ αὐτοῦ. ἂν οὖν πρῶτον ἦ τὸ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἴσον, εἴτα τὸ ἀντιπεπονδὸς γένηται, ἔσται τὸ λεγόμενον. εἰ δὲ μὴ, οὐκ ἴσον, οὐδὲ συμμένει: οὐθέν γὰρ κωλύει κρεῖττον

εἶναι τὸ θατέρου ἔργον ἢ τὸ θατέρου: δεῖ οὖν ταῦτα ἰσασθῆναι. ἔστι δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν: ἀνηροῦντο (15) γὰρ ἂν, εἰ μὴ <ὅ> ἐποίει τὸ ποιῶν καὶ ὅσον καὶ οἶον, καὶ τὸ πάσχον ἔπασχε τοῦτο καὶ τοσοῦτον καὶ τοιοῦτον. οὐ γὰρ ἐκ δύο ἰατρῶν γίνεται κοινωνία, ἀλλ' ἐξ ἱατροῦ καὶ γεωργοῦ, καὶ ὅλως ἐτέρων καὶ οὐκ ἴσων: ἀλλὰ τούτους δεῖ ἰσασθῆναι. διὸ πάντα συμβλητὰ δεῖ πως εἶναι, ὧν ἐστὶν ἀλλαγὴ. (20) ἐφ' ὃ τὸ νόμισμ' ἐλήλυθε, καὶ γίνεται πως μέσον: πάντα γὰρ μετρεῖ, ὥστε καὶ τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὴν ἔλλειψιν, πόσα ἄττα δὴ ὑποδήματ' ἴσον οἰκία ἢ τροφή. δεῖ τοίνυν ὅπερ οἰκοδόμος πρὸς σκυτοτόμον, τοσαυτὰ ὑποδήματα πρὸς οἰκίαν ἢ τροφήν. εἰ γὰρ μὴ τοῦτο, οὐκ ἔσται ἀλλαγὴ οὐδὲ κοινωνία. (25) τοῦτο δ', εἰ μὴ ἴσα εἶη πως, οὐκ ἔσται. δεῖ ἄρα ἐνὶ τινὶ πάντα μετρεῖσθαι, ὥσπερ ἐλέχθη πρότερον. τοῦτο δ' ἐστὶ τῇ μὲν ἀληθείᾳ ἢ χρεΐα, ἢ πάντα συνέχει: εἰ γὰρ μὴδὲν δεῖντο ἢ μὴ ὁμοίως, ἢ οὐκ ἔσται ἀλλαγὴ ἢ οὐχ ἢ αὐτῆ: οἶον δ' ὑπάλλαγμα τῆς χρεΐας τὸ νόμισμα γέγονε κατὰ συνδήκην: (30) καὶ διὰ τοῦτο τοῦνομα ἔχει νόμισμα, ὅτι οὐ φύσει ἀλλὰ νόμῳ ἐστὶ, καὶ ἐφ' ἡμῖν μεταβαλεῖν καὶ ποιῆσαι ἄχρηστον. ἔσται δὴ ἀντιπεπονθός, ὅταν ἰσασθῆ, ὥστε ὅπερ γεωργός πρὸς σκυτοτόμον, τὸ ἔργον τὸ τοῦ σκυτοτόμου πρὸς τὸ τοῦ γεωργοῦ.

[II33b] (1) εἰς σχῆμα δ' ἀναλογίας οὐ δεῖ ἄγειν, ὅταν ἀλλάζωνται· εἰ δὲ μὴ, ἀμφοτέρως ἔξει τὰς ὑπεροχὰς τὸ ἕτερον ἄκρον, ἀλλ' ὅταν ἔχωσι τὰ αὐτῶν. οὕτως ἴσοι καὶ κοινωνοί, ὅτι αὕτη ἢ ἰσότης δύναται ἐπ' αὐτῶν γίνεσθαι. γεωργός α, τροφή γ, (5) σκυτοτόμος β, τὸ ἔργον αὐτοῦ τὸ ἰσασμένον δ. εἰ δ' οὕτω μὴ ἦν ἀντιπεπονθέναι, οὐκ ἂν ἦν κοινωνία. ὅτι δ' ἡ χρεΐα συνέχει ὥσπερ ἐν τι ὄν, δηλοῖ ὅτι ὅταν μὴ ἐν χρεΐα ὧσιν ἀλλήλων, ἢ ἀμφοτέροι ἢ ἄτερος, οὐκ ἀλλάττονται, ἥ ὥσπερ ὅταν οὐ ἔχει αὐτὸς δέηται τις, οἶον οἴνου, διδόντες σίτου ἐξαγωγῆν. † (10) δεῖ ἄρα τοῦτο ἰσασθῆναι. ὑπὲρ δὲ τῆς μελλούσης ἀλλαγῆς, εἰ νῦν μὴδὲν δεῖται, ὅτι ἔσται ἂν δεηθῆ, τὸ νόμισμα οἶον ἐγγυητής ἐσδ' ἡμῖν: δεῖ γὰρ τοῦτο φέροντι εἶναι λαβεῖν. πάσχει μὲν οὖν καὶ τοῦτο τὸ αὐτό: οὐ γὰρ αἰεὶ ἴσον δύναται: ὅμως δὲ βούλεται μένειν μάλλον. διὸ δεῖ πάντα (15) τετιμῆσθαι: οὕτω γὰρ αἰεὶ ἔσται ἀλλαγὴ, εἰ δὲ τοῦτο, κοινωνία. τὸ δὴ νόμισμα ὥσπερ μέτρον σύμμετρα ποιῆσαν ἰσάζει: οὔτε γὰρ ἂν μὴ οὔσης ἀλλαγῆς κοινωνία ἦν, οὔτ' ἀλλαγὴ ἰσότητος μὴ οὔσης, οὔτ' ἰσότης μὴ οὔσης συμμετρίας. τῇ μὲν οὖν ἀληθείᾳ ἀδύνατον τὰ τοσοῦτον διαφέροντα σύμμετρα (20) γενέσθαι, πρὸς δὲ τὴν χρεΐαν ἐνδέχεται ἰκανῶς. ἐν δὴ τι δεῖ εἶναι, τοῦτο δ' ἐξ ὑποθέσεως: διὸ νόμισμα καλεῖται: τοῦτο γὰρ πάντα ποιεῖ σύμμετρα: μετρεῖται γὰρ πάντα νομίσματι. οἰκία α, μναὶ δέκα β, κλίνη γ. τὸ α τοῦ β ἡμισυ, εἰ πέντε μνῶν ἀξία ἢ οἰκία, ἢ ἴσον: ἢ δὲ κλίνη δέκατον (25) μέρος, τὸ γ τοῦ β: δῆλον τοίνυν πόσαι κλῖναι ἴσον οἰκία, ὅτι πέντε. ὅτι δ' οὕτως ἢ ἀλλαγὴ ἦν πρὶν τὸ νόμισμα εἶναι, δῆλον: διαφέρει γὰρ οὐδὲν ἢ κλῖναι πέντε ἀντὶ οἰκίας, ἢ ὅσου αἰ πέντε κλῖναι.